

RECENZÍÓ

A felzárkóztatás módszertana

Császár Rozália – Koska Éva – Kovács Gábor – Dr. Szarvák Tibor (szerk.) (2020):
Felzárkózási együttműködések támogatása. Módszertani kézikönyv.
Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság, Budapest, 204 oldal¹

FUCSKÓ MÓNKA²

A szegregált élethelyzetek felszámolása komplex programokkal című felhíváshoz készült módszertani kötet megvalósítói – elsősorban önkormányzatok, egyházi jogi személyek és nonprofit szervezetek – azon tevékenykednek, hogy támogassák a szegregált lakókörnyezetben, mélyszegénységben élő hátrányos helyzetű családokat, közösségeket a társadalmi felzárkózás és az integráció folyamatában.

A kötet elsődleges funkciója megismertetni az esélyteremtés társadalmi környezetét, mindemellett a társadalmi mobilitás érdekében komplex, összehangolt és folyamattámogatással kísért szakmapolitikai beavatkozásokra is lehetőséget nyújt. A módszertani anyag további fontos célkitűzése, hogy a tevékenységek komplexitásának leírásával megerősítse a „jó gyakorlatok” gyűjtését.

A kötet nyolc fejezetének első része a „*Szociális munka aktuális kérdései a szegregált élethelyzeteket csökkentő programokban*” címet viseli. A fejezet hangsúlyozza a jelenléti szociális munka szükségességét és hatékonyságát, amely a komplex szemlélettel kiegészítve, megújítva a szociális munka klasszikus standardjait, esélyt nyújt a szegregált élethelyzetű közösségek és települések számára, továbbá hozzájárul a családok problémáját helyben ellátó rendszerek megerősítéséhez. A felzárkóztatás további fontos szegmense a szélesebb tartalmú jól-lét elérése, életminőség

¹ Készült az EFOP-1.6.1-VEKOP-16-2016-00001 Felzárkózási együttműködések támogatása program keretében az Európai Unió támogatásával.

² Nyíregyházi Egyetem, Alkalmazott Humántudományok Intézete, Szociálpedagógia és Közösségszervezés Intézeti Tanszék; e-mail cím: fucsko.monika@nye.hu

RECENZÍÓ

fejlesztése az adott élethelyzethez igazodva. A fejezet további részeiben a szegregált élethelyzeteket felszámoló programok szükségességének, jellemzőinek meghatározását ismerhetjük meg. Ezt követően a pontos értelmezés szempontjából lényeges definíciók, és ehhez kapcsolódóan a jelenléti szociális munka történeti gyökerének, előzményeinek, valamint a Magyar Máltai Szeretetszolgálat jelenleg is aktívan működő programjának bemutatására kerül sor.

A második fejezet a „*Közösségfejlesztés, közösségi és szolgáltató terek kialakítása és működtetése*” címet viseli, mely hangsúlyozza a helyi közösségek születésének, kialakulásának fontosságát. A közösségi funkciók (szocializáció, gazdasági boldogulás, társadalmi részvétel, közösségi kontroll, kölcsönös támogatás) meghatározásán keresztül mutat rá az egyén támogatásának lehetőségére ott, ahol az egyéni erőfeszítés nem elegendő. A „settlement” típusú szolgáltató és közösségi terek számtalan előnnyel rendelkeznek, többek között helyben elérhetőek számukra a társadalmi csoportok, szolgáltatásaik bárki számára hozzáférhetőek, hatékonyságuk főbb eszköze a komplexitás, mely a hatások megerősödését jelenti a gyakorlatban. További nagyon lényeges szempont azoknak a preventív tevékenységeknek a szolgáltatása, melyet kizárólag ezen szereplők nyújtanak. A változások elérése érdekében bevonja a közösség tagjait, közösen feltérképezve a problémát, az igényeket, a szükségleteket, amelyet ezt követően rugalmasan a segítő támogatásával valósítanak meg. A fejezet további részében konkrét választ kaphatunk a közösségi munka kereteinek kialakítására és a fejlesztés lehetőségeire, melyben a releváns szakmai elvárások, a szolgáltatóház működtetésnek keretfeltételei, továbbá az együttműködő partnerek és a jó gyakorlatok³ megismertetése is megjelenik.

A harmadik fejezet a „*Szociális diagnózis alapú esetmenedzsment*” szerepének hangsúlyozásával emeli ki a kliensmunka során megjelenő elsődleges célokat, fő szempontokat, melyek a folyamatos jelenléten, bizalmon, egyenrangú partnerkapcsolat kialakításán, a rendszeres családlátogatásokon, továbbá a nyitott és befogadó szemléleten alapuló közösségi terek nyújtotta támogatáson alapulnak. Az esetsmunka során a komplexitás és a rendszerszemlélet alapvető fontosságú. A módszertani füzet támpontot biztosít a területen dolgozó segítők részére a szükségletek felmérésétől kiindulva a szakemberre vonatkozó elvárásokon keresztül a hiányosságok kezelésén át az esetsmunka lépéseire épülően a fejlesztési tervek elkészítésének módszerétől a kivitelezéséig. A fejezet a jó gyakorlatok⁴ bemutatásával lehetőséget nyújt az adaptációra, illetve a továbbgondolásra is.

³ Eszköz és játékkölcsönzés – Nagyecsed; Közösségi gyógyszertár – Gyulaj; Kézműves foglalkozások – Baja; Teleptorna – Pécs; „Légy a telep csillaga” – Tuzsér; Kirándulás Nógrádban az ősvilági Pompeiben – Varsány; Zenetár és az Örömszene – Nyírmihálydi.

⁴ Interprofesszionális együttműködés a hatékony partnerségért – Jászládány; Szolgáltatási térkép – Besenyőd; Egyéni tanácsadás – Pécs; Ismerd meg magad! – önismereti tréningek – Kiskunfélegyháza; Fodrászat a csillagpontban – Nagyecsed.

RECENZÍÓ

A negyedik fejezetben a „*Gyermekeket és szülőket célzó programok*” részben a fő téma a hátránykompenzáció, ahogy a szakemberek is fogalmazzák: a korai életszakaszban szerzett ismeretek meghatározóak a későbbi sikerek tekintetében, a munkaerőpiacra való bekapcsolódás esélyeinek növelésében. Az eredmények hosszú távú fenntartása érdekében azonban lényeges a család bevonása is a felzárkóztatás folyamatába, továbbá a szoros és aktív együttműködés a szakemberekkel. A gyermekek és családok felzárkóztatása érdekében a komplex telepprogramok nyújtanak célzott, egymásra épülő szolgáltatásokat. Az erre vonatkozó háttérinformációk részletezése, mint többek között a szakmai teamre irányuló elvárások, az információs háttéranyag a gyermekkori szűrések és fejlesztés területén, továbbá a koragyermekkor támogatási mechanizmusaira⁵ vonatkozó szakmai ajánlások is megtalálhatóak a módszertani anyag jelen fejezetében. Mindemellert az általános iskolás korosztály és a serdülő gyermekek életkori sajátosságaira is reagáló szakmai tartalom⁶ is fontos ismereteket tartalmaz. A jelenléti team munka lényeges feladatköre továbbá a prevenció tevékenységek biztosítása⁷ is, mely az iskolai környezetben, illetve az iskolán kívüli közösségekben is hiánypótló. A szakmai fejezet záró részében a jó gyakorlatok⁸ ismertetése további hasznos információkat tartalmaz a jelenléti munka hatékonyságának tekintetében.

A következő fejezet alátámasztva számos országos kutatás tapasztalatait, mely eredmények szerint a telepen élők körében a droghasználat mint tünet, súlyos társadalmi problémaként van jelen, a „*Szenvedélybetegség felismerése és kezelése, prevenció- és egészségfejlesztés*” témakörébe nyújt betekintést. A kutatási eredmények alátámasztják, hogy a tudatmódosító anyagok használatának fő célja a valóságból való kilépés, a szegénység, a kilátástalanság, az unalom és a tehetetlenség elviselését szolgálja. Ugyanakkor már igen korai életszakaszban megjelenik a gyermekek körében is (10–13 éves korosztály) a dohánytermékek, energitalok, gyógyszerek és új pszichoaktív szerek (biofű) fogyasztása. A veszélyeztetettség még inkább nő az említett szerek együttes, rendszeres alkalmazása révén (Szécsi 2017). A fejezet az alapfogalmak ismertetésén keresztül, a felépülési szakaszok bemutatásával, a felismerés és kezelési lehetőségek részletezésével segít a jelenléti szociális segítő munkát végző szakembereknek felkészülni a témával kapcsolatosan. Lényeges továbbá az addiktológiai problémákat kezelő intézményrendszer és az ellátások részletes be-

⁵ Biztos Kezdet Gyerekház működtetése.

⁶ Tanoda program.

⁷ Drog- és devianciaprevenció programok.

⁸ Baba-mama klub, Magyar Máltai Szeretetszolgálat – Pécs; JÁTSZ-MA, A játék mint fejlesztési módszer a fiatalok, kiemelten a hátrányos helyzetű fiatalok esetében – TKKI; Dráma és színjátszóműhely – Magyar Máltai Szeretetszolgálat; Közösségi falifestő műhely – Magyar Máltai Szeretetszolgálat; Kortárs Képzés – Baja; Táncház – Baja; Zenei műhely – Pécs; Esély filmklub – Komló; A boldogság kék madara – Magyar Szegényellenes Alapítvány; Olimpiai tábor-projekthét, Magyar Szegényellenes Alapítvány.

RECENZÍÓ

mutatása. A jó gyakorlatok⁹ további hasznos információkkal szolgálnak a prevenciók területén végzett hatékonyság tekintetében.

A további fejezet témaköre a „*Felnőttképzés, kompetenciafejlesztés és a szociális gazdaságba való bekapcsolódás támogatása*”. A foglalkoztatáshoz való egyenlő esélyű és teljes körű hozzáférés alapvető feltétele a társadalmi befogadásnak, a jövedelem meghatározó az anyagi jólét tekintetében, a túlélési stratégiák tervezésében, sőt a társadalmi csoportok közötti kapcsolatok alakításában is szerepet játszik. A célok megvalósítása érdekében nélkülözhetetlen a felnőttképzés, a munkaerőpiaci kompetenciák fejlesztése, de a munkagyakorlat szerzésének támogatása is. A telepen élők foglalkoztatottságának növelése hosszabb távú folyamat, a speciális igényekhez igazodóan kell alakítani (hátrányos helyzetű, alacsony végzettségű, a munkaerőpiacról tartósan kirekesztett lakosság). A komplex beavatkozások kialakítását befolyásoló tényezők számbavétele, a beavatkozások és szolgáltatások ismertetése, és képzések kialakításának és megvalósításának mérőföldkövei részletes információval szolgálnak a probléma kezelésének tekintetében. Újszerű programok biztosítására nyújt lehetőséget továbbá a vállalkozóvá válás elősegítésének támogatása. A jelen fejezet témaköréhez kapcsolódó, a fejezet végén bemutatott jó gyakorlatok¹⁰ lehetőséget adnak a továbbgondolkodásra és az esetleges adaptációra.

A soron következő szakmai rész a „*Lakhatási beavatkozások és támogató szolgáltatások*” címmel a lakhatási beruházások létjogosultságára és hasznosságára irányítják a figyelmet, mely nagyfokú lehetőséget biztosít a szegregált élethelyzetek felszámolása tekintetében. A lakhatási marginalizáció formái és a térbeli koncentráció mértéke szerinti megoszlása, a mobilitási korlátozottság és lakhatási szegénység kapcsolatának összefüggései, továbbá a deszegregáció és a szegregációmentesség közötti különbség elmélet háttéranyag ismertetése nélkülözhetetlen a beavatkozások megvalósításához. A stratégiai alapelvek, továbbá az egyes szegregációs típusokhoz rendelhető alapstratégiák, a fejlesztéssel kapcsolatos dilemmák és a beavatkozások preferenciarendszer tekintetében felvetődő problémátípusok beazonosítása további hasznos és gyakorlatban használható alapot biztosítanak a területen végzett munkafolyamatokhoz. A hasznos információk sorát gazdagítja a közösségi tervezés során előforduló hibák, buktatók és az elkerülési módok ismertetése, ezzel is segítve a jelenléti munka hatékonyságát. A lakhatás témaköréhez

⁹ Többek között: Családi egészségnap – Egészségügyi szűrések; Egészségügyi ismeretek szélesítése szegregátumban; VoltegySzer applikáció; Ismerd meg magd; Kortárs képzés – Az életre felkészítő tréningek.

¹⁰ Többek között: Szociális vállalkozásokat segítő Máltai program; Pillangó Komplex Térségi fejlesztések – Pro Cserhát Egyesület; Kóstolda, egy roma lakáséletterem; Beregi Kecsketej Értékesítő és Szolgáltató Szociális Szövetkezet; Alsómocsoládi Falugazda Szociális Szövetkezet; Szatmári Ízek Háza Szociális Szövetkezet; Rozvágyi Text Szociális Szövetkezet.

RECENZÍÓ

szorosan kapcsolódó jó gyakorlatok,¹¹ tovább gondolkodásra és a helyi sajátosságra vonatkozó stratégiák kidolgozására biztosítanak lehetőséget.

A záró fejezet „*Szemléletformálás, konfliktuskezelés és közösségi aktivitás*” témakörben alapvető fontosságú a komplexitás kialakítása érdekében. A komplex elmaradás, melyet a nagyfokú szegénység, az egészséges fejlődéshez szükséges megfelelő körülmények hiánya okoz generációkon át tovább örökíthető, a beavatkozások hiányában. A társadalmi felzárkóztatás, integráció megvalósítása közös érdekünk, a fenntartható társadalmi fejlődés szempontjából. Lényeges a társadalmi tagság szélesítése, hogy a hátrányos helyzetű, leszakadó csoportok is érezzék a társadalomnak szüksége van rájuk, számít az aktív részvételükre. A szemléletformálás nemcsak gyermekekre vonatkoztatva hatásos, bár ebben az életszakaszban a leghatékonyabb, de a felnőttkorú lakosság tekintetében is szükségszerű. A hátrányos helyzetű, mélyszegénységben élő emberekkel kapcsolatban álló intézmények és szervezetek, valamint az érintett személyek, családok közötti kommunikáció kezdeményezése és fenntartása elengedhetetlen a problémák megoldása vonatkozásában. Jelen fejezetben alapvető hangsúly van a közösségi szemléletformáláson, a párbeszéd kialakításának módszertanán, a szakmai együttműködés kialakításán, továbbá lényeges a konfliktuskezelés módszerinek megismerése és alkalmazása. A jó gyakorlatok¹² tovább erősítik az elméleti anyagok hasznosságát a gyakorlati munkában.

A módszertani anyag kiegészítéseként szolgál az a „Térképtár”, amely térképek segítségével emeli ki a társadalmi és térbeli környezet néhány lényeges mutatóját (települések jogállása, népességszáma, népességvesztő települések, laksűrűség, a nem lakott lakások aránya, a lakásépítés nélküli évek száma, a nők aránya a lakónépességből, a legfeljebb az általános iskola 8 osztályt befejezők aránya, az egy főre jutó havi nettó jövedelem).

A módszertani anyag az elkövetkezendő időre vonatkozóan – a pályázati fenntarthatósági időszakra és új települési közösségi csatlakozóknak – ad hosszú távra terjedően is megvalósítható ötleteket, támpontokat, és megvalósítási irányokat mutat a szakemberek részére. Hasznosítható és felhasználásra ajánlott továbbá a döntéshozók, a projektek vezetői és a kapcsolódó társszakmák szakemberei számára is.

Irodalom

Szécsi J. (2017): Újfajta pszichoaktív szerek használata a mélyszegénységben élők körében – kutatási tapasztalatok. In: Felvinczi K. (szerk): *Változó képletek – új(abb) szerek: kihívások, mintázatok*. L'Harmattan, Budapest, 69–87.

¹¹ Többek között: Vályogvető mintaprogram – Gilvánfa; Baks, Mária telep: „A jövőnek dolgozunk” komplex környezet és életminőség fejlesztési program.

¹² Települési mediációs modellprojekt Nyírgyulajon; Családi csoport konferencia; A harmadik oldali erőszak megelőzése helyi szinten; Kölcsönös támogató együttműködések; Cigánypsztoráció.

OLVASS FELESLEGESET!

– SIK ENDRE ÁLLANDÓ ROVATA –

Amióta a szakmában vagyok, harcolok a túlzásba vitt specializáció, a semmiről való mindentudás irányába mutató szakszerűség eluralkodása ellen. Természetesen a kudarc elkerülhetetlen, de kedvenc fegyverem ennek ellenére hasznossá válhat mások kezében is. Arról van szó, hogy világéletemben vigyáztam arra, hogy ha nyaralni mentem vagy feleslegesnek tűnő konferencián üldögéltem, akkor olyan tanulmányokat olvassak, amelyeknek semmi köze nem volt ahhoz, amivel akkor éppen foglalkoztam. Gondosan mindig valamilyen feleslegeset olvastam. Ezek között sok volt olyan, amibe beleszerettem, s félretettem, hogy valaha talán valakinek a kezébe adhatom, hogy foglalkozzon vele behatóbban, mert a mű valamilyen szempontból zseniális.

A mű, amelyet Debreceni Egyetem PhD-hallgatója bemutat,¹ egy kísérlet arra, hogy egy közgazdaságtani magyarázatot adjon a háztartások eltérő pénzkezelési módok közötti választására: Mikor „adunk be” mindent a közösbe, s mikor nem?

¹ Judith Treas (1993): Money in the Bank: Transaction Costs and the Economic Organization of Marriage. *American Sociological Review*, Vol. 58, No. 5. (Oct. 1993), 723–734.